

© Copyright 2011 Uitgeverij Lambo bv, Arnhem

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een automatisch gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, digitaal, door fotokopieën of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Baruch Spinoza

Hoewel de Nederlanden in de Gouden Eeuw geroemd werden om hun tolerantie kende die ook grenzen; zelfs in de Gouden Eeuw. Dat ondervond ook Spinoza (1632-1677), de kampioen van de tolerantie. Baruch d’Espinoza geniet tegenwoordig wereldfaam als ‘eerste moderne filosoof’ en ‘uitvinder’ van de verlichting. Hij staat weer volop in de belangstelling omdat hij een principiële voorstander was van tolerantie, volledig vrije meningsuiting, volledige godsdienstvrijheid en uitgang van het primaat van de rede. Spinoza had voor zijn tijd radicale ideeën over God, die volgens hem onpersoonlijk is en geen plan of vrije wil kent: "De natuur is God en de Bijbel mensenwerk."

Spinoza werd in Amsterdam geboren als zoon van een joods handelaar die – net als vele andere joden - vanuit het voor joden in die tijd onveilige Portugal naar Nederland was gekomen. Op 27 juli 1656 – Spinoza was toen 23 jaar oud – werd de banvloek over hem uitgesproken, waarmee hij werd verstoten uit de joodse gemeenschap. In de ogen van de kerkelijke leiders had hij zich toen al meerdere malen schuldig gemaakt aan godslasteringen. De werkelijke reden zou echter zijn geweest dat Spinoza weigerde de erfenis van zijn vader te accepteren die uit louter schulden bestond. Toen hij zesendertig was, publiceerde hij in zijn *Tractatus Theologico-Politicus* (1670). Het boek bood een explosief mengsel van bijbelkritiek en politieke filosofie. Het boek werd door de kerkelijke autoriteiten en het Amsterdamse stadsbestuur veroordeeld als godslasterlijk en gevaarlijk. Het werd ook verboden door de wereldlijke autoriteit. Spinoza had inmiddels de stad verlaten en was via een aantal tussenstappen in Den Haag terechtgekomen. Daar publiceerde hij zijn levenswerk, de *Ethica*. Het was echter in Amsterdam dat Spinoza zijn omstreden ideeën ontwikkelde. Boekhandelaren waren dus gewaarschuwd: ze moesten voorzichtig zijn, maar brachten het werk toch ondergronds in omloop. Dat wil zeggen in het Latijn. Zodra een boek in de volkstaal verscheen, zodat iedereen het kon lezen, grepen de autoriteiten echter in. Om te voorkomen dat hij zou worden opgepakt nadat het boek aan het eind van de zeventiende eeuw werd vertaald, voegde Spinoza de zinsnede toe dat hij zich graag aan de hoogste overheden onderwierp.

Aan zijn kritische kijk op het leven heeft Spinoza een uitdrukking overgehouden: ‘Ga zo voort mijn zoon en ge zult Spinoza heten’; een waarschuwing van een vader aan zijn zoon dat hij moet oppassen omdat hij een grens dreigt te overschrijden. In zijn tijd was Spinoza vanwege zijn tolerante houding zeer omstreden. Maar goed, dat was in een grijs verleden. In de twintigste eeuw werd hij algemeen gewaardeerd en geëerd met zijn kop op ons grootste bankbiljet. Ook in de canon van de Nederlandse cultuur werd hij onomstreden opgenomen.